
סגולת ישראל וארצו

**סגולת ישראל • קדושת דמים או קדושת הגוף • תורה שבכתב
ושבע"פ • דבקים או נצמדים • ארץ ישראל - ירושה או מתנה •
ישראל - ראשית תבואתו**

העיסוק בסגולת ישראל וארצו מחייב עיון בשתי סוגיות המעלות תמיהות, האחת במסכת סוכה וחברתה במסכת ברכות.

א. תנן בסוכה: "אתרוג הגזול והיבש פסול. של אשרה ושל עיר הנידחת פסול. של ערלה פסול". ופליגי בה אמוראי. "חד אמר לפי שאין בה היתר אכילה (ורחמנא אמר 'לכם', הראוי לכם בכל דרכי הנאתו - רש"י). וחד אמר לפי שאין בו דין ממון (שאינו שווה פרוטה, דאיסורי הנאה הוא, הלכך לאו שלכם הוא - רש"י)". וממשיכה המשנה, "של תרומה טהורה לא יטול, ואם נטל כשר". דאתרוג של תרומה טהורה כשר משום שיש באתרוג של תרומה היתר אכילה ודין ממון. ומפרש שם רש"י: "הרי יש בה היתר אכילה לכהן, וישראל נמי נפיק בה, אם לקחה מכהן, הואיל ויכול להאכילה לבן בתו כהן. אבל פדיון אין לה להיות ניתרת לאכילת ישראל, והאומר כן רשע הוא" (שם, לה ע"ב).

והדבר מופלא, שבמקומות רבים מציע רש"י את פירושו, לאפוקי מפירושים אחרים (למשל: שבת עז ע"א ד"ה תנינא; ביצה לט ע"ב ד"ה אלא), ובשום מקום הוא אינו מעיר בחריפות כזו, שמי שלא מפרש כפירושו הוא רשע!

ב. במסכת ברכות דנה הסוגיה בהפטרת הנחמתא, ומובא שם דו-שיח בין ישראל והקב"ה:

"ותאמר ציון עזבני ה' וא-דני שכחני, התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה, גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך" (ישעיהו מט, יד-טו). 'התשכח אשה עולה', אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר. אמרה לפניו, רבש"ע, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, שמא לא תשכח לי מעשה העגל, אמר לה - 'גם אלה תשכחנה' ('אלה אלהיך ישראל'), אמרה לפניו רבש"ע, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך, שמא תשכח לי מעשה סיני, אמר לה 'ואנכי לא אשכחך' ('אנכי ה' אלוקיך'), והיינו דאמר ר' אליעזר אמר רב אושעיא, מאי דכתיב גם אלה תשכחנה - זה מעשה העגל, ואנכי לא אשכחך - זה מעשה סיני (לב ע"ב).

לאור תשובתו של הקב"ה מתעוררת השאלה, מהי אמת המידה לשכחה? אלו מעשים ה' משכיח ואלו אין שכחה לפניו? מדוע הוא שוכח את חטא העגל, אך אינו שוכח את מעשה סיני?

במהלך הדיון בסגולת ישראל וארצו נבאר גם את שתי הסוגיות הללו.

סגולת ישראל

כבר במעמד הר סיני נאמר לבני ישראל, "והייתם לי סגולה מכל העמים" (שמות יט, ה). סגולה זו התבארה ע"י גדולי ישראל בנוסחים שונים. ביסודו של דבר מונח הרעיון שבחירת ישראל ע"י הקב"ה היא נצחית, ואין שום חטא שיכול לבטל בחירה זו. ובלשונו של המהר"ל:

כי אין שייך ביטול לעניין זה אשר נקראו ישראל בנים. כי שם בנים מצד אשר ה' ית' הוא עילה להם, כמו האב שהוא עילה לבן, והוא מצד עצמו של האב, ודבר זה אין שינוי לו בכל חטא אשר יעשו, תהיה החטא מה שהוא. שכל חטא שהוא הסרה מן ה' ית', הכל הוא מצד העלול, אבל מצד כי הוא ית' עילה להם, דבר זה הוא מצד אמיתת עצמו (מהר"ל, נצח ישראל פרק יא).

בקצרה. הבחירה האלקית בישראל היא בחירה שאינה תלויה בדבר, וע"כ אי אפשר להפסיקה ע"י מעשים רעים מצדינו.

וכיוון שהבחירה נובעת מן הרצון האלוקי ואינה תלויה בנו, כמ"ש בספר הכוזרי שנתחייבנו להאמין "שההתחלה ממנו (=מהקב"ה), ולא ממנו אנחנו" (מאמר שני ג), ע"כ אין המעשים שלנו יכולים להשפיע על עצם הבחירה, גם לא מעשים רעים ביותר.

ואף שהיה גורם מעשיהם לטוב או לרע - שיוסיף דבקות או יגרע, ודבר זה בודאי היה לפי רוב המעשה, כי אז יוסיף או יגרע, אבל מ"מ עצם הבחירה לא היה בשביל שום מעשה כלל. ואילו יבינו זה בני אדם, לא עלתה על מחשבתם מחשבת הבל, לומר כי ה' ית' מאס בישראל ח"ו (מהר"ל שם).

הרב קוק זצ"ל באיגרתו המפורסמת לרידב"ז (אגרות הראיה ח"ב, תקנה) מגדיר את מהות הסגולה כך:

טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות, כאמור, 'לא בצדקתך וכו' (דברים ט, ה), 'רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם' (שם י, טו), 'והייתם לי סגולה מכל העמים' (שמות יט, ה). והסגולה הוא כח קדוש פנימי, מונח בטבע הנפש ב ר צ ו ן ה', כמו טבע כל דבר מן המציאות, שאי אפשר לו להשתנות כלל, 'כי הוא אמר ויהי', 'ויעמידם לעד לעולם'.

המעשים התלויים בבחירה החפשית, לא באו אלא להוציא אל הפועל את הסגולה הטבעית, אך היא קיימת בכל מקרה. "בנים אתם לה' אלקיכם - בין כך ובין כך קרויים בנים" (קידושין לו ע"א).

ובמקום אחר ביאר הרב זצ"ל:

טבע הנשמה הכללית של כנס"י הוא אלוקיותה, לא בחירתה גרמה לה את יתרונה האלוקי, לא מצד מעשיה הפרטיים, לא בצדקתה ויושר לבבה באה אל מעלתה. תכונת גזעה, הגופני והרוחני, עשתה לה את חילה ואת עוזה באלוקים, אשר לא בבחירה לקחה אותו, ולא תוכל כל קלקלה לאבדו. יש לה, אמנם, לבחירה מבוא גדול בכל סגולה טבעית. בהיותה טובה, תוכל לפנקה, לעדנה,

להוציאה אל הפועל באופן שלם וחשוב, וכן בהיותה רעה ושפלה, תוכל להחשיך את המאור שבסגולה הטבעית ולעכר את זוהרו, ולטמטם את הלב, לכל יחוש את האושר הרוחני הצפון בתוך חיי הנשמה, אבל לא יוכל טמטום הלב והחשכת המאור להמשיך לעולם, הסגולה הטבעית בטוחה היא בקיומה ובהתעוררותה לתחיה (הרב קוק. שבת הארץ, הקדמה).

קדושת דמים או קדושת הגוף

בבית מדרשם של "הבריסקאים" הלבישו את הסגולה ביסודות הלכתיים - בחילוק שבין קדושת הגוף לקדושת דמים. קדושת הגוף היא כאשר עצם החפץ קדוש, כמו קרבן וכלי שרת, ואילו קדושת דמים, אין החפץ עצמו קדוש, אלא שקדוש הוא לדמיו. "קדושת הגוף הופכת לחלק מהותי של החפץ, אך קדושת דמים אופפת את החפץ, אך לא חודרת עדיו" (הרב סולוביצ'יק. פורסם ב'שנה בשנה' תשמ"ה).

אחד החילוקים בין קדושת הגוף לקדושת דמים, הוא בנושא המעילה. כאשר משתמשים בחפץ של הקדש לצורך חולין, מאבד החפץ את קדושתו והופך להיות חולין. טעם הדבר, כיוון שמקור הקדושה במקרה זה הוא חיצוני, הרי המעילה מנתקת את הזיקה הקושרת את החפץ עם הקדושה שממנה יונק, והוא נעשה חולין. אך המועל בחפץ שחלה עליו קדושת הגוף, אמנם החפץ יעשה מוכתם ומטונף, אך קדושתו לא תתבטל. קדושת הגוף חדרה בעצם מהותו של החפץ, ושום כוח שבעולם לא יוכל לבטל ולסלק הקדושה. חפץ שחלה עליו קדושת הגוף, יישאר קדוש לעד, ויהי מה. ההלכה מבחינה בין "אין מועל אחר מועל", הנוהג בקדושת דמים, שכבר במעילה הראשונה נעשה החפץ חול, ואין בו מעילה נוספת, ל"יש מועל אחר מועל", הנוהג בקדושת הגוף, שאף השני שישתמש בו ימעל, כיוון שהחפץ לא יצא מקדושתו אחר שימוש של הראשון.

אחד העקרונות היסודיים ביהדות הוא המושג קדושת ישראל, שכל יהודי קדוש הוא - "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו). "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם" (ויקרא יט, ב). אך יש מקום לחקור, אומרים הבריסקאים, קדושה זו מה טיבה: קדושת הגוף או קדושת

דמים? התשובה שתינתן לשאלה זו היא משמעותית ביותר. אם נשווה את קדושת ישראל לקדושת דמים, הרי כל חטא שחוטא האדם מישראל גורם לניתוק ולפירוד מן הקדושה, כשם שמעילה מפקיעה קדושה מכלי; אך אם קדושתו היא קדושת הגוף, הרי שלמרות המעילה אין הקדושה היסודית מסתלקת, ואף שהיא מכתימה את האדם, לעולם לא יצא האדם מישראל לחולין, עצמיותו תישאר קדושה לעולם.

הבית הלוי (ר' יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, ראש שושלת בריסק, נין ונכד לר' חיים מוולאז'ין) מצא לזה מקור במדרש רבה (שמות טו, כד) עה"פ "החדש הזה לכם ראש חדשים", וז"ל:

שאם אין מקדשים אותו [את החודש], אינו קדוש. ואל תתמה ע"ז, שהקב"ה קידש את ישראל, שנא' 'והייתם לי קדושים וכו''. לכך מה שהם מקדשים הוא מקודש. רצונך לידע, צא ולמד מכלי שרת וכו', ואם כלי חול שהוא מתמלא מן הקדש מתקדש, על אחת כמה וכמה ישראל שהם קדושים מקדשים את החדש (דרוש ז).

הרי שקדושת ישראל היא כקדושת כלי שרת, שיש בכוח הקדושה שלהם לקדש גם אחרים. ישראל כמו כלי שרת, מקדשים כל מה שנכנס לתוכן מתוקף קדושת הגוף שלהם.

מקור הקדושה הזאת, מבאר הבית הלוי, הוא במעמד הר סיני, כאשר אמרו ישראל "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שמות כד, ז). ושאלו, הרי הרמב"ם כתב שהמקבל על עצמו דבר שאינו קצוב, אין החיוב חל עליו כלל, כיוון שבעת קבלתו לא ידע מה הוא מתחייב; ואם כן הוא, כיצד תחול ההתחייבות של "נעשה ונשמע", כל עוד לא שמעו מה מחייבים אותם? ותיירץ הבית הלוי, שגם לשיטת הרמב"ם אדם יכול למכור עצמו לעבד, וכיוון שנעשה גופו קנוי, ממילא הוא מתחייב לכל מה שיאמר לו רבו, וע"ז לא נאמר שדבר שאין לו קצבה לא חל, שהרי כאן הקנה את גופו. וזו היתה הכוונה באמרם "נעשה ונשמע" - לא שהתחייבו לקיים מצוות שאינן ידועות עדיין, אלא שהקנו גופם לקב"ה, וממילא התחייבו לקיים כל מה שיאמר. וכן נאמר במכילתא: "והייתם לי סגולה מכל העמים - שתהיו קנויין לי ועוסקים בתורה", היינו הקנו גופם לעבודתו ית',

וכמאמר הכתוב, 'ואתה ישראל עבדי אתה' (ישעיהו מא, ח) *.

תורה שבכתב ושבע"פ

לעומת הבית הלוי, הרואה במעמד הר סיני מקור לקדושת הגוף של ישראל, רואה נינו, הרב יוסף דב הלוי סלובייצ'יק זצ"ל, בנתינת הלוחות השניים את המקור לקדושת ישראל. תחילה תמה הוא על גילוי התשובה שהיה ביום הכיפורים: "ה' ה', אני ה' קודם שיחטא האדם, ואני ה' לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה" (ר"ה יז ע"ב); האם לא היה יסוד התשובה ידוע כבר קודם לכן לאדם הראשון, לקין, לראובן וליהודה? הרי הכתובים והמדרשים מספרים עליהם שחזרו בתשובה, ומה התחדש עתה? אלא שלפני קבלת הלוחות השניים היתה התשובה קיימת כאפשרות בלבד - "אולי אכפרה בעד חטאתכם" (שמות לב, ל), אמר משה בעלותו לבקש מחילה על חטא העגל. אולי, אך בגדר של אפשרות. אבל כעיקרון בלתי מעורער נקבעה התשובה רק ביום הכיפורים, ביום שקיבל משה לוחות שניים.

יום הכיפורים שהוא יום התשובה, הוא גם יום מתן תורה - תורה שבע"פ. "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל" (שמות לד, כז), וקיבלו חז"ל "על פי הדברים האלה" הם תורה שבע"פ. ואמרו: "לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבע"פ, שנא' 'כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל'" (גיטין ס ע"ב). בעלי הדרוש והקבלה סבורים שהתורה שבע"פ נחקקה בלוחות השניים. ויש לברר את טיבו של קשר מיסתורי זה, שבין תורה שבע"פ ותשובה, שנזדמנו השתיים לפונדק אחד.

נענין תחילה ביחס המקראות לתשובה:

שאלו לחכמה, חוטא מה עונשו? א"ל 'חטאים תרדף רעה' (משלי יג, כא). שאלו לנבואה, חוטא מה עונשו? אמרה 'הנפש החוטאת היא תמות' (יחזקאל יח, ד, שם כ). שאלו לתורה, חוטא מה עונשו? אמרה

* מאמר זה לא נמצא במכילתא, אלא בילק"ש יתרו, רמז רעו. וכן בפסיקתא זוטרתא סי' ה', אך בשניהם הנוסח הוא "שתהיו פנויים לי ועוסקים בתורה".

יביא אשם ויתכפר. שאלו לקב"ה, חוטא מה עונשו? אמר, יעשה תשובה ויתכפר (ירושלמי, מכות ב, ו).

חכמה, תורה ונבואה אינן מכירות בכוחה של תשובה, רק הקב"ה מכיר בכוחה - הייתכן? האם החכמה, התורה והנבואה לא ידעו דבר מענין התשובה? האם רעיון התשובה אינו מצוי בתורה ובדברי הנבואה? יתר על כן, האם יש מקום להפריד בין חכמה ונבואה לדעתו של הקב"ה? האם אין תורה ונבואה דבר ה'?

ברם יש שני סוגי תשובה, זו הנמשכת ממידת הרחמים, וזו המתחייבת ממידת הדין. השאלה שנשאלה היתה "חוטא מה עונשו", היינו, על פי מידת הדין. והתשובה שניתנה אף היא היתה עפ"י מידת הדין. ואף כי הקב"ה ודאי יכול למחול על חטא, הרי אין זו מידת הדין אלא ממידת רחמיו, אך עפ"י מידת הדין אי אפשר לחוטא להימלט מעונשו. הבנה זו מתחייבת מתורה שבכתב. חכמה, תורה ונבואה הם התגלמות תורה שבכתב, ולכן לחוטא לא מועילה תשובה. אך הקב"ה סלל נתיב תשובה נוסף. בכוח תורה שבע"פ יכול אדם לקבל כפרה גם עפ"י מידת הדין. כוח זה של תשובה גילה הקב"ה למשה ביום הכיפורים, עם נתינת הלוחות השניים.

לפני מתן הלוחות ביום כיפור היתה התשובה תלויה בחסד א-ל, וע"כ לא היה משה בטוח באשר לכוחה, "או לי אכפרה בעד חטאתכם"; עתה משניתנה לו תורה שבע"פ, מובטחת לו התשובה, והוא יכול לתבוע אותה בדין. מעתה מתעצמת השאלה שהצגנו לעיל: מהו הקשר בין תורה שבע"פ לתשובה ממידת הדין?

אחר שביררנו שיסוד קדושת ישראל הוא מדין קדושת הגוף, התשובה ברורה. אילו היו ישראל מקבלים רק תורה שבכתב, היתה קדושתם בגדר קדושת דמים, ובן ישראל היה מחובר לקדושה חיצונית, וממילא כשהיה חוטא, היה מתנתק מן הקדושה ונעשה חולין. אדם כזה, גם אם היה חוזר בתשובה, היתה קדושתו מתחדשת ע"י מתת א-ל, חסד הבורא, אך הוא לא היה יכול לתבוע את קדושתו בדין, והקדושה המחודשת היתה ניזונה מתוך רחמים בלבד. ברם מרגע שקיבלו ישראל תורה שבע"פ, אין הקדושה ישות

חיצונית, אלא הופכת להיות חלק ממהותם. התורה אינה עוד ספר המונח בארון קודש, אלא חקוקה בעצם הויתם של ישראל. תורה שבע"פ אינה מסורת של הלכות מצטברות במשך דורות בלבד, אלא מהות חיה. "וחיי עולם נטע בתוכנו" - זו תורה שבע"פ (טור או"ח, סימן קלט), וע"י התגלות התורה שבע"פ הפכה קדושת ישראל מקדושת דמים לקדושת הגוף. ובלשון הבית הלוי, ושוב משתמש הוא ביסודות הלכתיים:

דמקודם דכל התורה היה רמוז בלוחות, היו ישראל והתורה שני עניינים, דישראל הם המקיימים להתורה ושומרים אותה, והיו אז בבחינת כלי שמונח בו התורה, וכמו ארון הקדש שמונח בו ס"ת, והוא תשמיש קדוש, אבל אח"כ דניתן להם התורה שבע"פ, נמצא דישראל הם בבחינת הקלף של תורה שבע"פ, וכמאה"כ "כתבם על לוח לבך" (משלי ג, ג, ז, ג). וכמו שהקלף של ס"ת הוא עצם הקדושה ולא תשמיש, דהקלף והכתב שכתוב בו, שניהם ביחד הם הס"ת, כמו כן התורה וישראל כולא חד הוא (בית הלוי דרוש יח).

מרגע שקיבלו ישראל תורה שבע"פ, זכו לקדושת הגוף; מכאן ואילך יחיד כי יחטא, לא יוכל עוד להיות חולין גמור, קדושתו היא חלק מעצמיותו. החטא יוכל לכסות את קדושתו בשכבה של טומאה, אך הקדושה אינה נעקרת - "השוכן אתם בתוך טומאתם" (ויקרא טז, טז). ברגע שהחוטא שב, הריהו מסיר את שכבת הזוהמא, וחוזר למצבו הטבעי. הוא איננו צריך להתחנן שישיבו לו את קדושתו מתוך רחמים, שכן קדושתו לא אבדה כלל, וכשמסיר את הזוהמא, היא מתגלה במלא תפארתה, וע"כ הסליחה מגיעה לו בדיוק, ועל השאלה "חוטא מה עונשו", מהדהדת תשובתו של הקב"ה, "יעשה תשובה ויתכפר לו" (מאמרו של הרב סולוביצ'יק הנ"ל).

דבקים או נצמדים

יסוד זה של בחירה אלוקית וברית כפויה על ישראל, כתוב בתורה ונשנה בנביאים. בתורה נאמר בסוף פרשת התוכחה: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי איתם, כי אני ה' אלקיהם" (ויקרא כו, מד). ונשנה בנביאים: "והעולה על רוחכם היו לא תהיה,

אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן, חי אני נאום ה' אלקים, אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם וכו' (יחזקאל כ, לג). "כה אמר ה', נותן שמש לאור יומם חוקות ירח וכוכבים לאור לילה, רוגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו, אם ימושו החוקים האלה מלפני נאום ה', גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים. כה אמר ה', אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה, גם אני אמאס בכל זרע ישראל, על כל אשר עשו נאום ה' " (ירמיהו לא, לד-לו). הרי ביארו הנביאים, שבחירת ישראל היא נצחית כחוק טבע, וגם מעשים רעים לא יוכלו לנתק קשר זה, משום שאין הדבר מותנה בנו.

את הדימוי לאי היכולת לניתוק הקשר בין ישראל לאלוקיו לוקח המקרא, ובעקבותיו חז"ל, בדרך כלל מתחום האישות שבין איש ואשה. "לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר, הישוב אליה עוד. הלא חנוף תחנוף הארץ ההיא, ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ה'" (ירמיהו ג, א). ודרשו על כך חז"ל (ילק"ש, ירמיהו רסח):

אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, שנאמר ה' ישלח איש את אשתו וכו'. עתידה כנס"י שתאמר לפני הקב"ה, רבש"ע כבר הכתבת לאמר ה' הן ישלח איש את אשתו. אמר לה, כלום הכתבתי אלא איש, והלא כבר נאמר 'אל אנכי ולא איש' (הושע יא, ט). וכי גרושים אתם לי בית ישראל, 'כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה, או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו, הן בעוונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שולחה אמכם' (ישעיהו ג, א).

אמנם הפשעים גורמים לשילוח האשה, להרחקתה, אך בשום אופן לא לגירושיה, לא לניתוק גמור.

מצד אחד יש בדברים אלה חיזוק לדברינו, שאין אפשרות של נתק בין ישראל לרבש"ע. מאידך גיסא, מדרש זה מעורר תימה גדולה, שהרי אשת איש שזינתה חטאה חמורה הרבה יותר מאשר איסור מחזיר גרושתו - ואם כנס"י לא קיבלה גט כריתות, איך אומר לה הקב"ה "ואת זנית רעים רבים ושובו אלי", הרי היא אסורה על בעלה?

התשובה היא, שזנות בישראל אינו נחשב לזנות במובן החמור והאוסר,

וכך שנינו במסכת סנהדרין :

ונאמר 'ויצמד ישראל לבעל פעור' (במדבר כה, ב). ונאמר 'ואתם הדבקים בה' אלוקיכם' (דברים ד, ד). במתניתא תנא, הנצמדים לבעל פעור - כצמיד על יד אשה. ואתם הדבקים בה' - דבוקים ממש (סנהדרין סד ע"א).

צמיד על יד אשה ניתן להסרה, משום שהוא דבר חיצוני, ואשה עונדת אותו ברצונה החופשי; כן "הנצמדים לבעל פעור" - אינם מודים לעבודה זרה ממש אלא באופן חיצוני בלבד, כצמיד על יד אשה, ואין זהו פוגם בדבקותם בה'. משא"כ "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם" - דבקים ממש, וע"כ אין בכוח ע"ז לפגום בדבקותם בה'. וכך פירשו חז"ל את הפסוק "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (דברים לא, יח) :

אמר הקב"ה, אעפ"י שהסתרת פני מהם, בחלום אדבר בו. ואנכי הסתר. משל למלך שראה בגבירה שמבטת בסריס אחד, אמר המלך, איני מקנא בסריס שאת מבטת בו, שאינו מועיל כלום, אלא שאת גורמת לי להחזיר פני ממך. כך אמר הקב"ה לישראל, איני מקנא בע"ז, שאינה שלכם, ואין בה תועלת, אלא שאתם גורמים לי להחזיר פני מכם, שנא' 'ואנכי הסתר אסתיר פני', מפני מה, 'כי פנה אל אלהים אחרים' (ילק"ש פ' וילך, רמז תתקמא).

הרי שאפילו חטא ע"ז בישראל "אינו שלכם ואין בה תועלת", והיא גורמת רק להסתרת פנים, אך לא לניתוק.

בגמרא מסופר, שבאו עשרה בני אדם לפני יחזקאל הנביא, וטענו בפניו: "עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום? א"ל הקב"ה לנביא, לך אמור להם: 'איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה וכו'" (סנהדרין קה ע"א). רוצה לומר, שמצד הקשר שביניהם, לא השתנה דבר, ועדיין הם בחזקת אשת איש. וביחס לשאלה, אם היא אשת איש, הרי זנות היא חטא גרוע יותר - על כך באה התשובה - "שאינה שלכם", שאין עבודה זרה שהיא בישראל כזנות, פוגמת במהותם של ישראל, אלא זהו חטא חיצוני, כסריס שאין ביאתו ביאה.

ביטוי נמרץ לדעה זו, נתנו חז"ל במדרש, ושוב מתחום האישות :

אמר ר' יצחק, מעשה בקרתנית אחת שהיתה לה שפחה כושית, שירדה היא וחברתה למלאת מן העין. אמרה לחברתה, חברתי, למחר אדוני מגרש את אשתו ונוטלני לאשה. אמרה לה, למה? א"ל בשביל שראה שידיה מפוחמות. א"ל אי שוטה, ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, מה אשתו שהיא חביבה עליו ביותר, את אומרת בשביל שראה שידיה מפוחמות שעה אחת, הוא מגרש אותה, את שכולך מפוחמת ושחורה ממעי אמך, על אחת כמה וכמה. כך לפי שהאומות מונין (-מצערים, לשון אונאה) את ישראל, לפי שאומה זו המירו כבודם בתבנית שור, ומה אנו לשעה כך נתחייבנו, אתם על אחת כמה וכמה, ה"ד אל תראוני שאני שחרורת (שיר השירים רבה א, ג).

ופירש המהר"ל:

כי השפחה הזאת הכושית, שהשחרורית לה בעצמה (בעצמותה), שנולדה כך ממעי אמה, והשחרות לה טבעי, אומרת שאדוניה יגרש אשתו מפני שידיה מפוחמות, ואין ספק שאין זה בטבע (שידיה מפוחמות), שאם היה בטבע היה כל גופה כך, והוא דבר מקרי בלבד, ולכן אמר 'וישא את השפחה הכושית', שהשחרות לכושית כאילו היה דבר עצמי (נצח ישראל, פרק יא).

המהר"ל ביאר במשל זה, מדוע החטא של ישראל אינו חטא שבמהות.

והבן מה שאמר כי הקרתנית ידיה מפוחמות, ור"ל כי ישראל מעשיהם שעושים בידיהם - מצד היצה"ר, לכך הם מפוחמות, אבל עצמם הם טהורים, רק שהיצה"ר מתגרה בהם וכו'. שהמקרה יש לו שינוי, ואילו דביקות ישראל בו ית' - עניין זה דבר עצם כמו שהתבאר, ואין מה שבמקרה מבטל דבר שבעצם. וכן מה שהרחיק האומות הוא דבר עצמי, וזה מפני שבעצם אינם ראויים לזה הדביקות, וא"כ איך ירחיק מה שבעצם טוב, ובמקרה הוא רע, ויבחר מה שבעצם רע (מהר"ל שם).

המהר"ל אומר שהמשל בא לדחות את תלונת אומה"ע על ישראל שגם הם עובדים ע"ז, משום שעשו את עגל הזהב; והוא מסביר שחטא זה אינו אלא דבר מקרי ולא מהותי, מעין שחרורית הידיים, שהיא ניתנת לקינוח,

ואין בו כדי להראות על פגם שבמהות, וע"כ החטא אינו יכול לבטל את הדבקות בה', שהיא הדבר העצמי בישראל.

בזה נתבארה טענתו של משה בחטא העגל, "ויאמר, למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה" (שמות לב, יא). שכן דבריו מתמיהים, מדוע יש לסלוח לישראל - והרי עדיין הם רוקדים סביב העגל?!

וביאר הבית הלוי (דרוש ז), שאכן הקב"ה ומשה יודעים שאין זה חטא מהותי אלא מקרי. "ובמדרש על פסוק זה איתא, 'משל למלך שנכנס וראה אשתו מגפפת לדולפקי (סריס) וכעס עליה. א"ל שושבינו, אילו היה מוליד, יפה היית כועס עליה, ואם אין בו ממש, למה אתה כועס, הוי "למה יחרה אפך בעמך". הרי דזהו הטענה שטען משה רבינו, דמשום הכי אינו ראוי הדבר לכעוס עליהם, וטענה זו הזכיר בדבריו שאמר למה יחרה אפך בעמך, אחרי שהם עמך, ולקחת אותם לך לעם, ונכנסו ברשותך, ואין רשות עבודה זרה חל עליהם כלל, ואין ראוי לכעוס עליהם בזה".

ארץ ישראל - ירושה או מתנה

עפ"י יסוד זה ביארו חכמי ישראל את הקשר שבין העם והארץ - "זכות הקרבנות" - כפי שהוא בא לידי ביטוי בפרשת ברית בין הבתרים. אברהם שאל "במה אדע כי אירשנה" (בראשית טו, ח), והשיב לו הקב"ה "קחה לי עגלה משולשת" וכו', ופירשו חז"ל: "בזכות הקרבנות" (ור' תענית כא ע"א).

בברית בין הבתרים ה' אמר לאברהם "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה" (שם טז, ז). כששמע אברהם שהארץ היא ירושה לו ולבניו, הבין שיש כאן קשר טבעי ומהותי - ירושה ולא מתנה. וע"כ הוא שאל "במה אדע כי אירשנה", היינו "ירושה שאי אפשר לאחר, כמו ירושה שא"א אלא ליורש הטבעי. וע"ז החידוש שהודיע לו הקב"ה נתעורר אברהם לשאול באיזה דבר היא מסוגלת ביחוד משאר ארצות, עד שתפול עליה שם ירושה דווקא לזרעי, משום שהם ג"כ מסוגלים ביחוד באותו סגולה מכל אומה"ע (הרחב דבר שם טו, ז). והשיב לו הקב"ה "בזכות הקרבנות".

ומפרש המהר"ל:

ויש לך לדעת כי הארץ אשר נתן הקב"ה לאברהם היא ארץ קדושה, נבדלת מכל האדמה וכו', ולפיכך השיב לו מזה הצד יירשו את הארץ, בזכות הכפרות. כאשר תדע סוד הכפרות אשר נתן הקב"ה לישראל, מורה על שישראל קדושים בעצמם, נבדלים מן הפחיתות, ואל"כ, כאשר הוסיפו על הפחיתות לא היה אפשר בהם כפרה, עכשיו שהם עצמם נבדלים מן הפחיתות, ראוי להם הכפרה, שהחטא אינו מתייחס להם, ועיקר עצמם בלא חטא, לכך ראויים אל הכפרה, לטהר עצמם מן החטאים אשר אין ראוי לישראל.

וכמו שהארץ הקדושה מצד קדושתה אינה סובלת החטא, כמ"ש 'ולא תקיא הארץ אתכם' (ויקרא יח, כח), כשתטמאו ח"ו הארץ, כך ישראל מצד קדושתם אינם מסוגלים אל החטאים, לפיכך הארץ מתייחס לישראל בעניין זה, כי הארץ קדושה במעלתה, הנבדלת מן הפחיתות ומן התועבה, וכן ישראל. ודומה למי שבעצמו יפה וטהור, שאם נתלכלך בטיט, חוזר מיד לטהרותו, לפי שבעצמו הוא טהור, ומי שהוא מזוהם ומאוס, אין הלכלוך יוצא ממנו לעולם, לפי שנוסף לכלוך על הלכלוך. לכך הכפרות שיש לישראל, הוא מורה על עצם המעלה הנבדלת שיש לישראל, שבאותו מעלה יש להם כפרת החטא, ולפיכך בזכות זה יירשו הארץ הקדושה, כי לפי העניין - האדם יש לו מקום. לכך כשנתן הקב"ה הארץ הקדושה לישראל, בוודאי מפני שהם ראויים לה. וכן לכל אומה ואומה נתן ארץ כפי מה שהם, וכל דבר יש לו מקום לפי טבעו ומעלתו, ולכך לפי מעלת ישראל, שיש להם מעלה נבדלת קדושה, יש להם ארץ קדושה (גבורות ה', פרק ח).

וכ"כ הרב קוק זצ"ל: "סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד. כשם שהאומה היא מיוחדת להרוממות האלקית במעמקי חייה, כך הארץ, ארץ ה', היא מכשירה את העם היושב עליה בנחלת עולמים" (מבוא לשבת הארץ).

את קדושתה של א"י בסגולותיה הפנימיות, התאים השי"ת עם

הטבע הרוחני העצמי היסודי של האומה... היא מתאימה לכנס"ג בכללותה, לדורותיה, לעד ולעולמי עולמים, ועם זה היא מתאימה ג"כ לחייהם של כל הפרטים, של כל יחיד ויחיד מישראל לפי ערכו, לפי מידתו ומהותו בעצמיותו (עולת ראה ח"א, עמ' רג).

ובדומה לדברי המהר"ל, כתב הנצי"ב בהעמק דבר:

השיב הקב"ה כי סגולת א"י היא הקרבנות וכו', דבזה הפרט אך היא מסוגלת, ואך לישראל היושבים בה וכו', דבזה ניכר שא"י היא ירושה אך לזרעו, שהיא סגולת שניהם, ארץ ישראל וישראל ביחד, עומדים על הקרבנות, ואינו צדקה כמו שחשבת (העמק דבר בראשית טו, ט).

כפרה ע"י קרבנות אפשרית רק כאשר החטא הוא חיצוני ומקרי, ולא כאשר הוא פנימי ומהותי, לפיכך מציאות כפרה ע"י קרבנות בישראל מורה שהחטא אינו אלא לכלוך חיצוני, ומתוך כך קשורים ישראל לארץ שאינה סובלת חטא, וע"כ הארץ היא להם ירושה.

בכך מפרש הבית הלוי (דרוש ח) את הקשר שבין הפסוקים שבסוף מגילת איכה. "על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו, אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור, למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים" (איכה ה, יח-כ); מה הקשר בין השועלים המהלכים לכיסא ה' ולשאלה למה לנצח תשכחנו.

ובדומה הביא רש"י על הפסוק בפרשת בחוקותי "והשימותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה" (ויקרא כו, לב) מדברי התורה כהנים: "זו מדה טובה לישראל, שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם". ולכאורה, מה חשיבות יש אם האויבים ימצאו נחת רוח בארץ אם לאו? אלא באמת נחמה גדולה יש בזה, שהרי הארץ אינה סובלת עוברי עבירה, והיא מקיאה אותם, כנאמר שם בפרשה "ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם" (ויקרא כ, כב). ולכן לאחר שיצאו ישראל ממנה, איננה מקבלת עם אחר, משום שנתקדשה רק לישראל, והכל רואים בחורבנה הממושך, וזו הוכחה שהיא עדיין מחכה לבניה שיחזרו.

וזהו ביאור הכתובים שבסוף איכה: "על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו", משום ש"אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור"; וכיוון שקדושתך

שם לעולם, ודאי שישראל עתידים לחזור, ואין לעם אחר חלק במקום זה, וע"כ שועלים מהלכים שם ואינה נבנית, והרי זו הוכחה שרבש"ע שומר מקום זה לישראל. ואם כן הוא, "למה לנצח תשכחנו וכו'". שאם אכן מאסתנו, אין לנו לצפות לגאולה, אך כיוון שהארץ נשארת בחרבנה, נראה שלא מאסתנו, והארץ מצפה שבניה ישובו, ואם כן מדוע מתארכת הגלות? "כי אם מאסתנו, קצפת עלינו עד מאוד, השיבנו ה' אליך ונשובה".

וזהו פשר צחוקו של ר' עקיבא בראותו שועל יוצא מבית קודש הקודשים. הוא תלה את נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה: באוריה כתוב "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וכו' (מיכה ג, יב), ובזכריה כתיב "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים" (זכריה ח, ד). "עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה. עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת" (מכות כד ע"ב). ציון השוממה ושועלים המהלכים בה, היא הוכחה שבניה עוד ישובו אליה. וע"ש בבית הלוי פסוקים נוספים שמפרש על דרך זו, שמה שהארץ שוממה היא סימן טוב לישראל, שאין הקב"ה מוסרה לאחרים, והוא סימן שישראל עתידים לחזור אליה, משום שלא יכול להיווצר קשר בין הארץ לעם אחר. וכך תיאר זאת הרמב"ן בתפילתו:

דימיתוך הורתי ליולדת שמת בנה בחיקה,
והחלב בשדיה למכאובים, ותיניק את גורי הכלבים,
ואם כל זה מאסו בך עוגבים, ושמו עליך אויבים.
ובמרחקים הזכירוך, ויתפארו בעיר הקדושה לאמר, לנו ניתנה
למורשה,
וכאשר יבואו אליך ימצאו כל מחמדי עין, יברחו כמפני אויב
ורודף אין.

ורבה העזובה בקרב הארץ השמנה והחרבה,
כי הם אינם הגונים לך, וגם את אינך ראויה להם וכו'

(כתבי הרמב"ן א, מוסד הרב קוק, עמ' תכח).

ישראל - ראשית תבואתו

מעשה נוכל להבין פשר המדרש שפתחנו בו, שהקב"ה שוכח מעשה העגל, אך זוכר מעמד הר סיני. זיכרון ושכחה תלויים במהות העניין, דבר עיקרי וחיוני איננו נשכח, אך דבר ארעי וטפל נשכח. הקשר של ישראל והקב"ה הוא קשר עצמי שאינו ניתן להתרה - "ואתם הדבקים בה' אלקיכם", אבל חטא, אפילו חטא חמור כע"ז, אינו אלא חיצוני ומקרי - "הנצמדים לבעל פעור", כצמיד על יד אשה - וע"כ הוא ניתן להסרה וקינוח (ר' סנהדרין טו ע"א).

ואלו דבריו של הקב"ה לכנס"י: "גם אל ה' תשכחנה" - את מעשה העגל אשכח, משום שאינכם דבוקים בו, אלא נצמדים, אך מתן תורה שהוא דבר עצמי לישראל, זה יישאר לעולם - "ואנכי לא אשכחך". והנביא מפרש מיד: "הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי תמיד". חקיקה אי אפשר לה להימחק, זוהי כתיבה מינייה וביה, ולא כתיבה חיצונית, וכמ"ש על התורה "חרות על הלוחות" (שמות לב, טז) - אל תקרי חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (עירובין נד ע"א), שהתורה איננה כתובה אלא חרותה.

וכך דרשו חז"ל על פסוק זה: "ועוד שאלה כנס"י שלא כהוגן, אמרה לפניו, רבש"ע, 'שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך' (שיר השירים ה, ו), א"ל הקב"ה, בתי, את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה, אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם, שנאמר 'הן על כפיך חקותיך' (ישעיהו מט, טז) (תענית ד ע"א).

בזוה נשוב לאשר החילונו ונבאר פשר הרשעות שכתב רש"י על מי שאמר, שאתרוג של תרומה יש לו פדיון. במדרש נאמר:

משל למלך שגירש את אשתו, אמר: מגרשה אני ואיני חס על בניה. לא היא אשתי ולא אני אישה. ירד לשוק, הלך לו אצל הזהבי, אמר לו עשה לאשתי תכשיטים של זהב. הלך ואמר לשכנותיה: לא שמעתן שהמלך עושה מריבה עם אשתו, והוא אומר לה מגרשה אני, עכשיו ראיתי אותו אצל הזהבי אומר לו עשה תכשיטין לאשתי... וכן ירמיה. הקב"ה אמר לו 'מה אתה רואה ירמיהו. ואומר מקל שקד אני רואה וגו' סיר נפוח וגו' מצפון תפתח הרעה'

וכל הענין (ירמיהו א). מה כתיב אחריו 'הלוך וקראת באזני ירושלים וגו', קדש ישראל לה ראשית תבואתו' (במד"ר ב, טו) *.

דברי נחמה אלו, שנאמרו באמצע התוכחה, שישאל נחשבים כתרומה, חשיבות עליונה להם, בויכוח ההסטורי שבין היהדות והנצרות. שהרי טענה זו שסר חנם של ישראל בעיני רבש"ע, וע"כ החליפם באומה אחרת, היא העומדת בבסיס הדת הנוצרית. ודווקא בדורנו הוכחה שקרותה של טענה זו. כך התנבא הנביא יחזקאל על מהלכי הגאולה:

בן אדם, בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה... ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות... ויבא אל הגויים אשר באו שם, ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו, ואחמול על שם קדשי אשר חיללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה (יחזקאל לו, יז-כב).

דברים אלו תמוהים מכמה צדדים.

א. מהו חילול השם כשאומה"ע מביעים את דעתם שהעונש שהוטל על ישראל נגרם כתוצאה מחטאיהם: "עם ה' אלה ומארצו יצאו", כלומר: שאלקים גרשם מארצו על שחטאו לו - ומה חילול השם יש בזה? אדרבא, ה' מופיע כמנהיג המעניש על שהמרו את דבריו! ומצינו דבר דומה בפרשת נצבים. אף שם מביעים אומה"ע את דעתם. "ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, מה חרי האף הגדול הזה, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי אבותם אשר כרת עמם בהוציאו אותם מארץ מצרים. וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם... ויחר אף ה' בארץ ההיא להביא עליה את כל הקללה הכתובה בספר הזה... וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה" (דברים כט, כג-ז). אך בניגוד לכתוב בס' יחזקאל, כאן לא מצינו שאמרה התורה שיש באמירה זו משום חילול השם.

וגדולה מזו כתב הרמב"ן בסוף פרשת בא: "ויתפרסמו הניסים הנסתרים בעניין הרבים כאשר יבואו ביעודי התורה בעניין הברכות והקללות, כמו

* ויפה מתבאר לפי"ז המשך המקרא: "קדש ישראל לה' ראשית תבואתו, כל אוכליו יאשמו", שלפי שישאל קדושים קדושת הגוף כתרומה, הרי יש בהם דין "יש מועל אחר מועל", וע"כ "כל אוכליו יאשמו", שכל הפוגע בהם ייענש, שקדושתם אינה מתחללת לעולם. שמעתי מפי הרה"ג ר' משה דימנטמן שליט"א בשם ראש הישיבה זצ"ל.

שאמר הכתוב 'ואמרו כל הגויים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת. ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם" (רמב"ן, שמות יג, טז).

ובדומה לזה כתב רש"י עה"פ "ויקדש במ" (במדבר כ, יג): שמתו משה ואהרן על ידם. שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא יראוי ומתקדש על הבריות. וכך הוא אומר 'נורא אלקים ממקדשיך' (תהלים סח, לו). וכן הוא אומר 'בקרוכי אקדש' (ויקרא י, ג). הרי לנו מכל זה שעונש שבא ע"י רבש"ע גורם לקידוש השם ולא לחילולו.

ב. "ויבוא אל הגוים אשר באו שם" (יחזקאל שם, כ) - מה פשר הכפילות בפסוק: 'ויבא - אשר באו', מה חסר היה המקרא אם היה אומר "ויבוא אל הגוים"?

ג. הפרשה כולה מדברת בלשון רבים - יושבים, אדמתם, ויטמאו, ואפיץ אותם, ויזרו וכו' - רק מילה אחת בכל הפרשה מופיעה בלשון יחיד "ויבא אל הגוים אשר באו שם". מה פשר השינוי הזה?

כדברי חז"ל (בפתיחתא לאיכה רבתי, טו) ניתן ליישב כל התמיהות. וז"ל המדרש: "בשעה שגלו ישראל לבין האומות, היה הקב"ה מחזר על פתחיהם של העכו"ם לשמוע מה הם אומרים. הה"ד 'ויבא אל הגוים אשר באו שמה'. לא היה צ"ל אלא 'ויבואו' ואת אמר 'ויבא'. אלא כביכול הוא עצמו. ומה היו אומרים? 'אם עם ה' אלה, למה מארצו יצאו'?"

"ויבא אל הגוים", היינו הקב"ה בא אל כל הגוים שנדחי ישראל מתקבצים שם, והוא שומע שהגוים שואלים, "אם עם ה' אלה, אז למה מארצו יצאו?" כלומר, אם אמנם הם העם הנבחר, כפי שהם טוענים תמיד, איך ייתכן שיסבלו צרות קשות זה אלפי שנים?

והפתרון לדידם של אומה"ע הוא אחד משניים: או שחלילה אין אלקים ואין הנהגה והכל הפקר, או שיש אלקים, אלא שהוא עזב את ישראל, עם הבחירה, וכתוצאה מחטאייהם נטש אותם ובחר באחרים תחתיהם וכרת עמם ברית חדשה.

ואכן זאת היא מסקנת הנצרות זה אלפיים שנה, שאלוקים בחר במ תחת

ישראל, ומעתה עם ישראל הוא עם נרדף הסובל בשל חטאיו; ואילו הם, בעלי הברית החדשה, הם העם הנבחר, וכל נבואות הנביאים על הגאולה, עליהם נאמרו, ולא על ישראל.

תורת החילופין הזאת פירנסה את האמונה הנוצרית שנים רבות.

הנקמה תהיה אין סופית. לעולם לא תהיה להם מדינה וגם לא בית מקדש... ה' הוא שפיזר אותם... היהודים יהיו משועבדים לעולם... אלקים שונא את היהודים ושנא אותם מאז ומתמיד (יוחנן כריסוסטומוס, בישוף ופטריארך מאבות הכנסייה מהמאה הרביעית).

וכך כתב פטרוס אל המאמינים באותו האיש: "אבל אתם עם נבחר, ממלכת כהנים וגוי קדוש, עם סגולה, למען תספרו תהלותיו של הקורא אתכם מחושך אל אורו הנפלא. אתם אשר לפנים לא עם הייתם, אך כעת עם אלקים אתם" (ר' אבי בקר, מיהו העם הנבחר? ידיעות אחרונות עמ' 116).

ואוגוסטינוס, ממשיכו של פאולוס, כתב:

אך היהודים שטבחו אותו ולא האמינו בו... שהובסו ע"י הרומאים ונעקרו מממלכתם, שבה כבר שלטו זרים, ופוזרו לכל עבר, כך שאין מקום אשר אין בו יהודים, המספקים לנו עדות בכתבי הקדש שלהם שלא זייפנו את הנבואות על יש"ו... בניגוד לרצונם הם תורמים לנו עדות באמצעות אחזקתם בספרים האלה, בעוד שהם מפוזרים בין כל האומות... כך הוכיח האל-ל לכנסייה את חסד רחמיו על אויביה היהודים, כי כדברי השליח, "במעידתם תהיה ישועה לגויים", ולכן לא הרגם (שם, עמ' 123).

לפני כמה חדשים התקיים דיון בן שבועיים של מועצת הבישופים של המזרח התיכון, ואחרי שנפגשו עם האפיפיור, פרסמו הודעה חריפה התוקפת את מדינת ישראל. וכך נאמר בהחלטת הסיכום שלהם:

מציאת מפלט בעמדות תנ"כיות תיאולוגיות, תוך שימוש בדבר הא-ל, וכדי להצדיק חוסר צדק, זה דבר לא מקובל. אנו הנוצרים לא יכולים לדבר על הארץ המובטחת לעם היהודי. אין יותר דבר כזה "העם הנבחר". כל הגברים והנשים בכל המדינות הפכו לעם נבחר. הרעיון של הארץ המובטחת, אינו יכול לשמש בסיס

להצדקת היהודים לחזור לישראל ולעקור משם את הפלשתינאים.
ההצדקה לכך שישראל כובשת את השטחים הפלשתינאים, אינה
יכולה להתבסס על כתבי הקדש (פורסם בעתונות).

התנגדות זאת התעוררה כבר בתחילת ההתעוררות הציונית. ערב לפני
פגישתו של הרצל עם האפיפיור, הודיע לו שר החוץ של הוותיקן שבלתי
אפשרי שהוותיקן יסייע ליהודים לשוב לארצם. "כל עוד היהודים
מכחישים את אלהותו של המשיח, הרי לא נוכל להצהיר שאנו בעדם...
כיצד נוכל להכריז שאנו מסכימים שישוּבו להיות בעליה של ארץ הקדש,
בלא לוותר על העקרונות הנעלים ביותר שלנו עצמנו?" (ד"ר יצחק וייס, הרצל -
קריאה חדשה עמ' 195).

האפיפיור עצמו, בפגישתו עם הרצל, הביע התנגדות נחרצת לתכנית
הציונית, ובמיוחד לרעיון שירושלים תיפול לידי היהודים. "אין אנו
יכולים לתמוך בתנועה הזאת. לא נוכל למנוע מן היהודים ללכת לירושלים
— אך לתמוך לא נוכל לעולם. אנו בתור ראש הכנסיה לא אוכל לומר לך
דבר אחר. היהודים לא הכירו באדוננו. לא, לא נוכל להכיר בעם היהודי"
(סו). על פי תפיסת האפיפיור, תחייתה של א"י פירושה בהכרח הכרה בעם
היהודי. (מי יגלה עפר מעיניו של אותו אפיפיור, ויראה שאחד מממלאי
המקום, ביקר בארץ ישראל בשנת תשע"ד, ואחד הדברים שעשה - הניח
זר פרחים על קברו של הרצל).

ובביטאון הכנסיה בצרפת נכתב "תהיה זו (=הציונות) הכחשה בוטה של
דברי הנביאים הקדומים", והוסיף שעצם ריכוזם של היהודים בפלסטין,
נראה לו סכנה לקתולים (סו).

והנה עם ישראל חוזר בהמוניו לארץ ישראל, והארץ פורחת אחרי אלפיים
שנות שממון וחורבן, ומתברר שכל נבואות הנביאים, על עם ישראל נאמרו,
ולא על עמים בעלי ברית חדשה, ובזה נשמטה הקרקע מתחת לרגליה של
הנצרות. לא לחינם התחמקו הנוצרים שנים רבות מלהכיר הכרה מלאה
במדינת ישראל.

שנת ת"ר היא עידן תחילת הגאולה לפי חשבוננו של הגר"א, ורמז לדבר
"וקול ה'תר' נשמע בארצנו" (שה"ש ב, יב). בשנה זו החלה עלייתם של

תלמידיו, ובמקביל גם תלמידי הבעש"ט (לפי ה"אנציקלופדיה לגדולי ישראל", העלייה לארץ החלה 30 שנה קודם לכן), ובא"י כולה היו בסך הכול כששת אלפים יהודים. כשבעים שנה לאחר מכן, בזמן הצהרת בלפור, היו בארץ כששים אלף יהודים. שלושים שנה נוספות עברו, וממשלת ישראל הכריזה על הקמת מדינת ישראל, כשהמדינה הצעירה מונה כששים ריבוא יהודים, וכיום גרים ב"ה במדינתנו כשישה מליון יהודים.

חשיבותו של מהלך זה אינו רק בכמות המספרית. יש לשים לב שבזמן הכרזת בלפור היו בא"י כמחצית האחוז של העם היהודי, וכיום חיים בארץ כמחציתו של העם, כחמישים אחוזים. אנו מתקרבים למציאות חדשה של "רוב יושביה עליה". הווה אומר, שאנו עומדים בשלב של החזרת שכינה לארץ.

זהו שאומר הנביא, שלאחר חילול השם שישראל גורמים בעולם, כשהאומות ישאלו: 'אם עם ה' אלה, למה מארצו יצאו', ויוכיחו מכאן שאלקים שוב אינו רואה את עם ישראל כהעם הנבחר, וע"כ השליכם מארצו, וכאילו שינה הקב"ה את תכניותיו, רוצה הקב"ה לתקן את הרושם הזה, ולהוכיח קבל עם ועולם, שדבר אחד מדבריו לא ישוב ריקם, ושישראל הם הם העם הנבחר הנצחי, וכל הנבואות אודות הגאולה, היינו השיבה לא"י ושהארץ מקבלת אותם בסבר פנים יפות, ומצמיחה להם פירות, כל זה נאמר על העם העתיק, בני הברית הישנה ולא החדשה, וע"כ אינו מסתכל על זכויותיהם וחובותיהם של ישראל, "לא למענכם אני עושה בית ישראל, כי אם לשם קדשי אשר חיללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים אשר חללתם בתוכם, וידעו הגוים כי אני ה', נאום ה' אלקים, בהקדשי בכם לעיניהם".

ומכאן פרוסה תכנית הפעולה. ראשית, "ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מן הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם". כל זה כדי שידעו הגוים כי אני ה'. ורק בשלב הבא יתעורר העם לתשובה, "וזרקתי עליכם מים טהורים וכו', ונתתי לכם לב חדש וכו', ואת רוחי אתן בקרבכם וכו', והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים".

הטענה שאלקים החליף את ישראל, למרות כל הנבואות על נצחיות העם

היהודי והברית עם אלקיו, היא חילול השם נורא, שאי אפשר לסובלו. וע"כ למרות חטאיהם של ישראל, יקבץ ה' את נדחיהם מכל קצוות העולם, ויביאם אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותם לתת להם, כי בזה מוכיח לגויים את שקרותה של טענתם בדבר החילופין.

כנגד טענת החילופין של הנצרות מכוונים דברי רש"י. כשבא אותו האיש לייסד דת חדשה על בסיס חטאיהם של ישראל, וטען כאילו החליף הקב"ה את ישראל בעם אחר וכתר ברית חדשה - יש לדעת שהוא משקר, שכבר ביררנו שחטאיהם של ישראל אינם אלא מקריים, ולא עצמיים, ובכל איש ישראל יוקדת אש אלוקית, "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה".

וזו כוונת הנביא, שאף שנראה שנותק הקשר ויש מעין גירושין בין הקב"ה לישראל, באמת אינו כן, שכן ישראל קרויים תרומה, "ראשית תבואתו", ואי אפשר להחליף התרומה ואף לא לפדותה, כיון שתרומה היא קדושת הגוף (זבחים מה סע"א). ולכן לעולם לא יבחר ה' בעם אחר, "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזב" (שמ"א יב, כב. תהלים צד, יד).

וע"כ למרות התוכחות של הנביא, הוא משמיע דברי נחמה תוך כדי דברי תוכחתו, "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו", וכיון שישראל הם כתרומה, אין לה תחליף.

וכך אמרו במדרש עה"פ "אני ישנה ולבי ער" (שיר השירים ה, ב), "אני ישנה מן המצוות, ולבי ער' זה הקב"ה. א"ר יצחק, היכן מציינו שהקב"ה הוא לבן של ישראל, שנאמר 'צור לבי ויחלקי אלקים לעולם" (פסיקתא רבתי, פרשה טו).

עפי"ז ביאר בספר אמונת עתיך, את דברי רש"י, שבמדרש בפרשת אמור, עה"פ "ולקחתם לכם פרי עץ הדור" (ויקרא כג, מ). "הדר, זה הקב"ה, שנא' 'עוז והדר לבשת'. ועוד אמרו חז"ל, שאתרוג דומה ללב, וכיוון שאתרוג הוא הקב"ה, הרי שהקב"ה הוא לבן של ישראל. כלומר, הוא הנקודה האלוקית שבלב כל יהודי שאי אפשר בשום אופן לשנותו ולהחליפו. וכשבא אותו האיש ויסד את דתו החדשה על יסוד זה שישראל חטאו והחליפם הקב"ה באומות אחרות, וכתר עמם ברית חדשה, ה"ז כאומר שיש לאתרוג של תרומה פדיון, וכאילו ניתן להמיר את ישראל

באחר. אולם הנביא אמר, "קדש ישראל לה' ראשית תבואתו", ותרומה אין לה פדיון, והאומר שיש לה פדיון, הרי הוא מתלמידיו של אותו רשע. וע"כ אמר רש"י, שהאומר כן רשע הוא. (עיין בספרו של הרב משה וולפסון, אמונת עתיר, פרשת עקב, ברוקליון).

ועיין בשו"ת אפרקסתא דעניא לרבי דוד שפרבר שכתב: "ומפי אדמו"ר שליט"א מקאסוב שמעתי כוונה נפלאה בלשון רש"י הנ"ל בשם הרב הגאון מטרנופול שליט"א בספרו שו"ת חבצלת השרון, ואח"כ חזר הרה"ג השואל נ"י וכתב לי ששמע בשם הגאון מדווינסק נ"י (בעל האור שמח) כוונת דברי רש"י הנ"ל למה דאיתא בפסיקתא, שהצדוקים אומרים שיש לתרומה פדיון, וזה שכתב רש"י דהאומר כן הוא רשע, והוא מתוק לחיך נבון" (ח"ב, או"ח סי' כה, ג; הוספת העורך א.ס.).

בשמחת תורה אנו מסיימים את קריאת התורה, ומתחילים מיד לקרוא בספר בראשית. והנה התורה חותמת באזכור שבירת הלוחות - "אשר עשה משה לעיני כל ישראל" (דברים לד, יב). ופירש רש"י: "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר 'ואשברם לעיניכם'. והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר 'אשר שברת - יישר כוחך ששברת'". מעשה זה של שבירת הלוחות הוא כשבירת הקשר שבין ישראל והקב"ה, וחז"ל דימו זאת כקריעת הכתובה (תנחומא (ורשא) כי תשא, ל). ולכאורה סיוס זה מורה על אפשרות של ניתוק בין ישראל לקב"ה. וע"כ מתחילים מיד "בראשית ברא אלקים". והביא רש"י שם מדרש חז"ל, "בראשית - בשביל ישראל שנקרא ראשית, שנא' 'קדש ישראל לה' ראשית תבואתו'", שזה מורה שאין להם תחליף, על אף חטא העגל ושבירת הלוחות. וע"כ מסמיכים סוף התורה לתחילתה. סימן לדבר - "ששברת" בגימטריה "בראשית ברא אלקים" (1202).

מטעם זה מזכירים בפיוט ברשות לחתן בראשית "על זה מתכיפים השלמה להתחלה בתדירה, כדי שלא ירגיל בעם זו לשקרה". כלומר, מצמידין השלמת התורה - "לעיני כל ישראל", להתחלה - "בראשית" - כדי שלא ישקרו בסגולת ישראל הנקראים "עם זו יצרתי לי", כאילו יש אפשרות להחלפתם. שכן האמת הינה יציבה, וע"כ כל אותיותיה עומדות על שתי רגלים. לעומתה השקר אינה יציבה, וכל אות עומדת על רגל אחת בלבד,

ומשום כך היא בת חלוף, וכדברי הגמ' "קושטא קאי, שקרא לא קאי" (שבת קד ע"א).

הנחמה של הקב"ה מקבלת מעתה משמעות נוספת. "נחמו נחמו עמי וכו' דברו על לב ירושלים", היינו לבם של ישראל שהוא הקב"ה, שא"א להמיר קדושה זו, וזו הנחמה הגדולה לישראל.

"קדש ישראל לה' ראשית תבואתה, כל אוכליו
יאשמו, רעה תבוא אליהם נאום ה'".